

מאמר שלישי בסידרה: ינתן רטוש יוצא למלחמת-ההורמה נגד היהודים והציונים

בזוז לזקני ציון

חריגים. או שנולדת בארץ והנך עברי, או שנולדת בפזורה, ויהודי הנך, מעולם ועד עולם. אלא שלמעשה, בתורה-שבעל-פה, נפתחה מעין דלת אחרית. מי שבא בגיל רך מאד, כך שאין לו שום זכרונות ילדות נכריים, יכול להצטרף לאומה החדשה, בכחית עברי-שליכבוד. היתה זאת מעין הנחה למייסדים, דיבינדה ששילמו עלצמם.

*** נבקיע את הערפל היהודי! ***

עד כאן מוביל הניתוח לכלל המסקנה כי נולדה בארץ אומה חדשה לגמרי, דוגמת האומה האמריקאית או האוסטרלית, וכי אומה חדשה זו היא עברית רק בזכות דברה בלשון עבר. אלא שכאן נכנס הייסוד הרומנטי, אותה כמיהה לעבר הרחוק, שכבר עמדנו עליה:

"יתרון גדול לנו על כל אומה מן האומות החדשות, אשר קמו לחיים בעולם החדש של ימינו. הללו, כולם, אין להם היסטוריה, אלא ההיסטוריה הקצרה של דברי הימים האחרונים; וארצם נושאת בה מידת הימים את חותמן של תרבויות-אדם זרות להם. האגדות המרפחות על הארץ — בלשון לא להם עוצבו וסופרו, ושירי האלים והגיבורים הפולזניים — בלשון לא להם הושרו. כל אוצר השמות הקדומים הללו, כל אותן הדמויות הקדומות, כל התמונות מימי קדם על מקומותיהן — כל אלה זרים הם להם ולשונם. "אוצר הסמלים העצום והחי, אשר מסביבם רוקמת הנפש את חווייתה ואת חלומותיה, ואשר מהם יונקים ובהם נאחזים כל החזון העולה באומה, וכל מאמצי כוח בשעת משבר — את כל האונים העצומים האלה, המפעמים באומות עתיקות בקומן לתחייה חדשה ומאצילים עליהן הוד וכוח לא ישוער — את כל אלה הם חסרים.

ואנחנו, לעומתם, עם היותנו אומה חדשה הקמה ונולדת בארץ-הגירה, זהים אנחנו עם עמי-תרבות עתיקי ונאה, בן עולם-התרבות האנושי הראשון; זהים אנחנו עם העברים הקדמונים אשר בארצם ובלשונם גדלנו, ואשר יורשיהם החוקיים והשלמים היחידים אנחנו. ועל כל כוח חיות הנפש והמעשה הכרוכים בחויה של אומה חדשה, צפון בנה כוח הנפש הלוהט והקנאי ורבי-המסורת אשר בתחייה לאומית, סוד חידוש עולמיה של אומה. כי כוחה של התחייה הלאומית העברית נתון לפנינו ארץ גדולה ורחבת-ידיים, הסבועה בחותמת העברים. ותור זהב של מלכס הרודים בייבשת ובגליהים, ולהט של מלחמות חרות וגבורה, ודמויות של אנשי נפש ויצרים בטובם וברעתם, ודוגמאות של הפיכות ומפכחות, ועולם גדול של אגדות ואלים, אשר חרף הסלף היהודי אשר טלפוס באוזנינו מורים בבלי הדעת, וחרף מיעוט הדמות אשר שיוותה להם היהדות לפנינו, חיים הם בי נפשנו פנימה ומדובבות אותה.

רק נשליך את האפר היהודי מעל עינינו, רק נבקיע את הערפל היהודי המאפיל, ועולם העברים הגדול והשלם של ימי הקדם יתן בנו ובנפשנו את מלוא כוחו.

*** זיוף סיפורי התנ"ך ***

יהם היהודים הללו, שאת אפרם יש להשליך מעל עיני העברים? על כך לא היה, למעשה, שום ויכוח בין כל האסכולות הכנעניות. כולנו הסכמנו לתפיסה התיסורית, אותה מצאנו מן המוכן. תפיסה זו התבססה, מצד אחד, על ביקורת-המיקרא האירופית של יוליוס ולהאוזן הגרמני וחבריו, ועל התמונה ההיסטורית של אוסוואלד שפנגלר, מחבר שקיעת המערב.

ולהאוזן וחסידיו לימדו כי גלות בבל חוללה מהפכה בהיסטוריה הישראלית. עד איתו משבר, לא היו הישראלים שונים משאר העמים ששכנו באזור זה. בימי הגלות הם הפכו "יהודים" — היינו, בני עדה דתית-תרבותית ששוב לא היתה זקוקה למולדת, מאחר שסממניהם היכרי והמלטה-המדבק שלה היו דתיים-פולחניים-תרבותיים. אופייה של עדה זו לא השתנה גם כאשר חלק קטן ממנה חזר לארץ-ישראל והקים בה את "הבית השני". מרכז היהדות נשאר בפזורה, והקיבוץ הארצישראלי לא היה אלא חלק מן הפזורה. "ארץ הקודש" היתה מושג דתי מופשט, לא מציאות לאומית ממשית.

עדה עולמית זו ערכה את התנ"ך. היא נטלה את הטקסטים העתיקים, שעברו מדור לדור, והכניסה בהם שינויים מרחיקי-לכת, שבאו ליצור את הרושם הכוזב כאילו היו הישראלים, משחר ההיסטוריה שלהם, בהתאם לתפיסות שנולדו רק בימי גלות בבל, בנכר. בעורת ניתוח בלשני, הפרידו ולהאוזן ושאר החוקרים בין הרבדים השונים המנוחים, זה על גבי זה, רבדים מפרקי התנ"ך, וגילו מה הם הפסוקים המגמתיים שהוכנסו במאוחר. לאחר מכן בא שפנגלר וטען כי תהליך ההפיכה מעם מולדתי לעדה עולמית כלל לא היה מיוחד ליהודים, אלא היה אופייני לתקופה כולה. שפנגלר היה הראשון שגילה כי ההיסטוריה העולמית אינה קו המוביל ישר מן "התקופה העתיקה", דרך "ימי הביניים" אל "העת החדשה", כפי שסברו עד אז היסטוריוני אירופה בבורתם ובשחצונתם, אלא שהיא מורכבת מאוסף של תרבויות שונות, הדומות לבני אדם. כל אחת מן התרבויות האלה נולדה, גדלה, התבגרה, התנוונה ומתה, ואורך-חיים הממוצע שלהן הוא כאלף שנה. לדעת שפנגלר, היתה ההיסטוריה העברית הקדומה חלק מן התרבות של ארס-נהריים, ולא היה כל הבדל בין הישראלים הקדומים לבין שאר עמי כנען, או עברי-הנהר. תרבות זו היתה מורכבת מעמים מולתתיים. גיבוריה ההיסטוריים היו סרגון וחמורבי, והיא כבר

י"ץ 1944. ימי סער וזעם. חמש פעמים ביום נצמדנו למקלטי הרדיו, כדי לשמוע את החדשות האחרונות מחוף נורמנדיה, שם פלשו צבאות הגנרל אייזנהואר. ההתקפה האדירה של הצבא הסובייטי הגיעה לרומניה ולשערי פולין. ערי גרמניה עלו בלהבות, והטילים הראשונים הרעידו את לב לונדון.

לא ידענו עדיין כי צעיר בשם אדולף אייכמן הגיע לבודפשט. לא ידענו גם כי יהודי בשם יואל בראנד הגיע לאיסטנבול, והוסגר עליידי המוסדות הציוניים לידי הבולשת הבריטית. אך כבר ידענו כי קיימים מחנות-השמדה ותאי-גזאים, וכי מיליוני יהודים ניספו בזוועות שלא יתוארו.

ימי סער זעם — גם בארץ. בנובמבר 1943 פרצו 20 לוחמי לח"י, בהנהגת נתן ילין-מור, מן הכלא. חיילים ושוטרים בריטיים נהרגו לאור היום בלב תל-אביב. הארגון הצבאי הלאומי, שהתאושש בהנהגת מנחם בגין, הכריז מלחמה על ממשלת המנדט בינואר 1944. בשורות הפלמ"ח פשטה התסיסה. שריקות-ההיכר של תחנות-השידור החשאיות של ארגוני המתתרת התחרו במארשים המתכתיים שקדמו לחדשות-הקרב בקול ירושלים. מעטים שמו לב לתורת-קטנה שהופיעה באותם הימים. היא נשאה את השם הגראנדיוזי: "הוועד לגיבוש הנוער העברי" — שמה הפיחה במושב הוועד עם שליחי התאים — מושב ראשון. על כל חוברת היתה מודבקת תווית צבעונית — הדגל של ינתן רטוש, שנראה אז לראשונה.

חוברת זו היתה פיסגת חייו של רטוש, שכתב איתה במו ידיו. יותר מכן — היא היתה

מאת אורי אבנרי

היצירה הגדולה הראשונה והאחרונה של אסכולה כנענית זו. יתכן כי בימים יבואו יראו בה מיסגך היסטורי. אין ספק כי היא סימן-דרך בהתפתחות הרעיון הכנעני — כמו חוברות שם ב-1940, חוברות במאבק ב-1946 והמינשר העברי ב-1958. אך מכופני אם שרדו ממנה כיום יותר מחצי תריסר טפסים, ואם מישהו טרה להציץ בה בעשור האחרון.

*** המור הפוך וסוס ***

קראתי היום שוב את חמישים עמודי החוברת, על 25 ארץ מילותיהם, ושוב חזרו אלי כל רשמי ותגובותי מלפני 17 שנה, כשקיבלתיה מידי בנימין תמוז. רגשותי היו מהולים למדי. חייכתי למקרא הכותרת, ביודעי שכל תאי הוועד לגיבוש גם יחד יכלו להתאסף ללא דוחק בחדר קטן. הערצתי את סגנונו החותך כתער של רטוש. הסכמתו בלב שלם לחלק מן הדברים, והתנגדותו בחימה שפוכה לחלקים אחרים. אך בעיקר רגותי על רטוש על שם שלא השכיל להפוך את הרעיון הכנעני לדגל שהמונים יוכלו להתקבץ סביבו לשם הפלת המישטר הקיים ביישוב. כפי שנוסח בחוברת זו, לא היה הרעיון הכנעני מסוגל ללכד יותר מעשרים איש, ולהביא לייסוד כת חסידים חדשה, מתבולת ומסתגרת, לפי מיטב המסורת של הכתות היהודיות. בהשתמש באימרה אשר, כמדומני, רטוש עצמו המציא אותה, אמרתי: "חמור הפוך אינו הופך לסוס. זה פשוט חמור השוכב על הגב והמגננף ברגליו באוויר. הוועד לגיבוש הופך את היהדות על הראש, תחת להשתחרר ממנה."

על כל פנים, היתה זאת יצירה מחשבתית אמיתית — יצירה מיוחדת במינה. היו בה קטעים של מחשבה חדשה, עיקבית ונועזת, מעורבבים בקטעים שיכלו להיות מועתקים מילולית מעמודי דר שטירמר. ובעוד שדברי השלילה שלה היו סוטאליים, בלתי-מתפשרים וברורים כמשש, היו דברי החיוב שלה היו מעורפלים ומיסטיים. חושבני כי כדאי לצטט בהרחבה מן החוברת למען הקורא של 1961.

האני מאמין של רטוש נוכח בעמוד 4 בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים. הדברים היו אמיצים מאד — אם לוקחים בחשבון כי נכתבו בידי אדם שלא נולד בארץ, וכי המאוינים על אותו משא (אם אמנם נקראו הדברים אִי-פעם בקול) היו אף הם, ללא יוצא-מן-הכלל, ילידי חו"ל. כל ההדגשות מופיעות במקור.

"אין עברי כי אט עברי, בן ארץ עבר, ארץ העברים — להוציא את כל זולתו. וכל שאיננו בן הארץ הזאת, ארץ העברים, איננו יכול להיות עברי, ואיננו עברי, ולא היה עברי מעודו.

וכל הבא מן הפזורה היהודית, לארצותיה ולדורותיה, מתחלתה ועד סוף כל הימים, הוא יהודי, ולא עברי, ואינו יכול להיות כי אם יהודי בלבד — טוב או רע, נאה או שפל, אבל יהודי.

"והיהודי והעברי לא יוכלו להיות זהים עד עולם. מי שהוא עברי איננו יכול להיות יהודי, ומי שהוא יהודי איננו יכול להיות עברי.

"... כי בן מולדת אין מולדתו פזורה, ואין הוא יכול לראות מולדתו בפזורה מעולם ועד עולם. ובן פזורה אין בו רגש המולדת, ואין מקום בלבו לרגש הטבעי הזה."

*** למייסדים יש הנחה ***

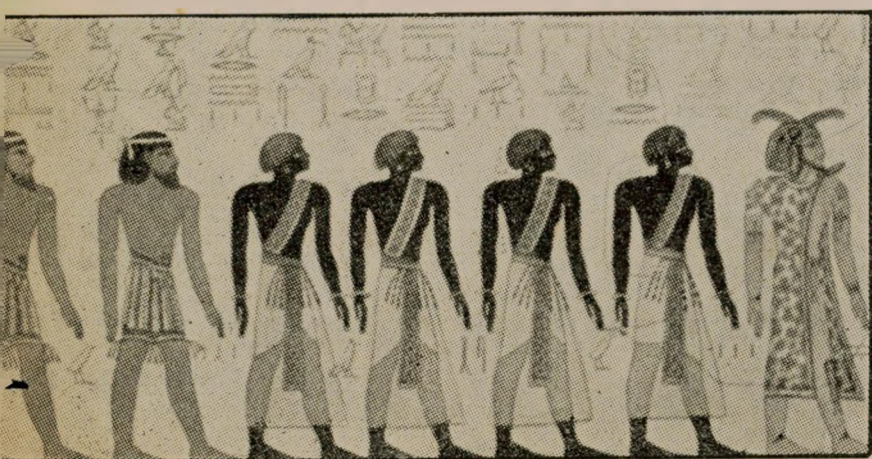
רטוש לא הסביר מעולם כיצד זה קורה שכנו של יהודי הנהו עברי מטבע לידתו בארץ. לא נותר אלא להניח כי זוהי השפעה מיסטית של האדמה, של גוף המולדת. אין לשכוח כי הדברים נכתבו בידי משורר, לא בידי מדינאי או מדען. לעומת זאת תיאר רטוש תיאור סביר למדי את לידתה של האומה העברית החדשה. לדעתו, היו דרושים לכך שלושה דורות. "דור שלישי למהגרים בארץ חדשה כבר יש בו כדי לגבש הויה של אומה חדשה."

מדוע? המהגרים עצמם אינם אומה חדשה, כי אין הם יכולים להשתחרר מזכרונות ילדותם האישית והקיבוצית. גם בניהם, אף שנולדו כבר בארץ, אינם אומה חדשה, כי ילדוהם בלי הרגשה של העבר, וכלי הרגשה בלבו של היחיד מבניה, כי מולדתו לאומתו ועומדת הן לקיימת מאז ומעולם, עד כמה שזכרון-הלב יכול להגיע — לכן עוברים כמה דורות עד הולדתה של אומה בארץ חדשה. ארץ הגירה."

אך זהו תהליך חרי-פעמי. כאשר כבר נולדה האומה החדשה, בימי בני-ביניהם של המהגרים הראשונים, יכולים להיטמע בה גם בני המהגרים החדשים, ילידי-הארץ, וכל ילידי-הארץ הופך אוטומטית, מיום לידתו, לבן האומה.

הדור העברי הראשון, לפי הערכת רטוש, היה הדור של גילי — דור בני הבילויים ואנשי העלייה הראשונה. נכדיהם של אנשי העלייה הראשונה כבר מהווים את האומה העברית, ובני אנשי כל שאר העליות, אם נולדו בארץ, מצורפים אוטומטית לאומה העברית החדשה.

אין בכל זאת התגברו הכנענים הראשונים על הקושי הטכני, הנעוץ בעובדה שהם עצמם לא נולדו בארץ? (אף שמסיבות מובנות לא חקעו בחצוצרות ולא פירסמו עובדה זו ברבים, דאגו יריביהם שלא תישכת.) לפי נוסח החוברת עצמה, אין מקום לשום

הכנענים הקדומים (באמצע, מזוקנים) כפי שנראו לפני 3300